

Dale Spender over plagiaat

(a) Wanneer ik als beeldend kunstenaar een afbeelding van de werkelijkheid maak, en ik laat me daarbij inspireren door het werk van een andere kunstenaar, pleeg ik dan fraude? Of meer in concreto, als een deel van mijn afbeelding identiek is aan het werk van een andere kunstenaar, ook qua materiaalgebruik en techniek, pleeg ik dan fraude? Moet ik op de achterzijde van mijn schilderij vermelden dat ik hem geciteerd heb? Of wordt er pas van fraude gesproken als ik zijn signatuur naboots en mijn werk als het zijne tracht te verkopen?

(b) Als ik een probleem oplos (bv. een wiskundig probleem) en ik gebruik daarbij algoritmes die door anderen ontwikkeld zijn, moet ik dan in een voetnoot de oorspronkelijke auteur van zo'n algoritme vermelden (bv. Pythagoras). Pleeg ik fraude als ik die bronvermelding achterwege laat?

Dat is het soort vragen dat wordt opgeworpen door de Australische onderwijskundige Dale Spender (geciteerd door Andrew Trounson, 16/7/2008, die op zijn beurt geciteerd wordt door Wilfred Rubens, 27/7/2008).^{1,2}

De bovenstaande voorbeelden heb ik zelf in de gauwigheid verzonnen. Dale Spender stelt haar vragen op een abstracter niveau:

(a) Als een student met behulp van internetbronnen iets moet leren over een bepaald stukje van de werkelijkheid (bv. *De werking van het bewegingsapparaat van katachtigen*), waarbij hij de uitkomsten van zijn leerproces in een paper moet weergeven. Pleegt hij dan plagiaat als hij zijn bronnen niet vermeldt en als hij letterlijke citaten niet tussen aanhalingstekens zet? Spender is al dik tevreden als de student er (in het paper, in een nabespreking en in een mondelinge presentatie op een werkcollege) blijk van geeft te begrijpen hoe het bewegingsapparaat van katachtigen werkt.

(b) Als een student een oplossing moet ontwerpen voor een praktijkprobleem (bv. *Maak een stormbestendige paraplu*), waarbij hij de uitkomsten van zijn R&D-proces in een paper moet weergeven. Pleegt hij dan fraude als hij zijn bronnen niet vermeldt en als hij letterlijke citaten niet tussen aanhalingstekens zet? Spender is al dik tevreden als de student een weloverwogen programma van eisen heeft opgesteld, als hij een ontwerp presenteert dat aan het programma lijkt te voldoen en als hij een teststrategie voorstelt die uitsluitend kan geven over de bruikbaarheid van het ontworpen product.

In een vorig bericht behandelde ik de ethiek van brongebruik, naar aanleiding van een beschouwing van Hannes Minkema.³ Deze ethiek is gesitueerd in de driehoeksverhouding tussen bronauteur, schrijver en lezer. Daartegenover stelde ik de dyadische ethiek die de verhouding regelt tussen de student (die studieprestaties levert) en de docent (die studieprestaties beoordeelt). Dale Spender stelt dat men leerprocessen onnodig compliceert door te postuleren dat papers moeten worden geschreven alsof ze voor een wijder lezerspubliek bestemd zijn. De docent-beoordelaar hoeft zich niet op te stellen als representant van een lezerspubliek: hij kan een paper ook als coach, over de schouder van de student heen, meelesen. Het paper is uitsluitend voor de student zelf bestemd.

Misschien speelt bij Spender ook een bijzondere opvatting over de functie van kennis mee: kennis is niet (of niet alleen) bedoeld om dorst naar Waarheid te lessen, maar (ook) om pragmatisch *toe te passen* teneinde gestelde doelen te bereiken. De toetssteen voor kennis is niet (of niet alleen) Waarheid, maar (ook) Bruikbaarheid binnen een door docent en student overeengekomen toepassingsdomein. Spender bepleit dat er in het hoger onderwijs plaats wordt ingeruimd voor laagbijdegrondse wetenschapstoepassing en laagbijdegronds gebruik van wetenschappelijke kennis. Papers en werkstukken in universiteiten en hogescholen hoeven niet per definitie aan de hoge normen van wetenschapsbeoefening te voldoen: studenten moeten ook getraind worden in laagbijdegronds kennisgebruik.

Maar wat is laagbijdegronds kennisgebruik? Ik ben geneigd daarin twee niveaus te onderscheiden. Het hoogste niveau is *professioneel* kennisgebruik en het lagere niveau zouden we *pré-professioneel* kennisgebruik kunnen noemen. Spender verdedigt de stelling dat er binnen het hoger onderwijs ruimte moet worden geschapen voor *pré-professioneel* kennisgebruik. Maar wat Spender in het geciteerde artikel niet uitwerkt is dat studenten in het kader van hun academische vorming tevens getraind moeten worden in *professioneel* kennisgebruik. Ik bedoel een vorm van kennisgebruik waarbij de professional het risico verkleint dat hij pseudo-kennis (of achterhaalde kennis) voor kennis aanziet of dat hij onbruikbare voor bruikbare kennis verslijt. Daartoe zal de ideale *reflective practitioner* zijn processen van kennisvergaring en kennisgebruik voor zichzelf *documenteren*, zodat hij zijn professionele denkprocessen en -uitkomsten kan evalueren en zonodig bijstellen. We hebben 't hier niet zozeer over de ethiek, maar over de *techniek* van professioneel brongebruik. We hebben 't niet zozeer over de ethische plicht om in rapportages recht te

doen aan bronauteurs, maar over de professionele plicht om het risico van 'kunstfouten' te vermijden, de eigen denkprocessen te documenteren en daarvan desgevraagd verantwoording af te leggen. Net zoals empirische bèta-wetenschappers hun laboratoriumjournaal moeten bijhouden, zo ook zouden ideale probleemoplossers (praktijkgerichte wetenschapstoepassers) hun processen van kennisvergaring en kennisgebruik moeten documenteren in een *procesverslag* of *denkjournaal*.

Hierboven hebben we grofweg drie soorten papers/werkstukken onderscheiden, elk met een eigen code voor brongebruik:

- pré-professionele papers voor intern gebruik (à la Spender): student beantwoordt de vraag hoe iets in elkaar zit, hoe iets werkt of wat een bruikbare oplossing voor een gesteld probleem is; in principe *voor eigen gebruik*, dus zonder denkbeeldig lezerspubliek; geen verantwoording van bronnen;
- professionele papers voor intern gebruik: idem, maar met een procesverslag als bijlage, waarin het brongebruik en de bijbehorende denkprocessen *voor eigen gebruik* gedocumenteerd worden;
- papers gericht tot een denkbeeldig lezerspubliek; afhankelijk van het gekozen lezerspubliek worden de bronnen in het paper meer of minder verantwoord (maar in het hoger onderwijs is dan het meest gangbaar: een paper voor een denkbeeldig *wetenschappelijk* lezerspubliek, met bronvermelding conform wetenschappelijke conventies).

Hoe oordeelt Tracey Bretag, redacteur van de *International Journal of Educational Integrity*, over de libertijnse ideeën van Dale Spender?¹ Zij vindt dat universiteiten en hogescholen in het algemeen moeten vasthouden aan de eis dat studenten hun bronnen adequaat in hun papers en werkstukken verantwoorden. Maar als studenten in dat opzicht een steekje laten vallen, mag men hen niet meteen als fraudeurs wegzetten. Als men academische vorming serieus neemt, moet men studenten volgens haar in de gelegenheid stellen geconstateerde omissies op het gebied van citeren en bronvermelden alsnog te herstellen.

Deze stellingname klinkt me als muziek in de oren. Men moet studenten niet als boosdoeners straffen als ze alleen maar conventies hebben overtreden die slechts voor sommige taakgebieden binnen een beperkt aantal sectoren van de arbeidsmarkt van belang zijn. Onderzoekers en docenten in het hoger onderwijs mogen hun eigen normen en waarden (ontleend aan de wetenschapsbeoefening en professionele beroepsuitoefening) en hun rangorde van doodzonden (zoals plagiaat) niet verheffen tot alleenzaligmakende gedragsstandaard voor de rijkgeschakeerde arbeidsmarkten waarop studenten worden voorbereid.

Wes Holleman

weblog onderwijs 28-7-2008

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.theaustralian.news.com.au/story/0,25197,24025610-25918,00.html> (*The Australian Higher Education* 16/7/2008)

² http://wilfredrubens.typepad.com/wilfred_rubens_weblog/2008/07/knippen-en-plakken-geen-plagiaat.html

³ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=438>